

Национален осигурителен институт

Социалното осигуряване в България

► Информация, данни, факти

София, 2010

ВЪВЕДЕНИЕ

Настоящата публикация представя информация за държавното обществено осигуряване (ДОО), управлявано от Националния осигурителен институт (НОИ).

Държавното обществено осигуряване е най-голямата и значителна част от социално-защитната мрежа и от осигурителната система на България. Националният осигурителен институт е публичната институция, предоставяща услуги по администриране на всички осигурени социални рискове, с изключение на здравното осигуряване. НОИ обслужва отпускането и изплащането на осигурителните обезщетения за временна и трайна неработоспособност. Събирането на осигурителните вноски и натрупаните финансови задължения към фондовете на ДОО от 1 януари 2006 г. се извършва от Националната агенция за приходите.

Повече детайлна информация за НОИ и осигурителната система в България може да се получи на адрес www.nssi.bg или www.noi.bg от уебсайта на института.

Разменно съотношение, базирано на евро, съгласно действащия валутен борд: един лев = 0,51129 евро; едно евро = 1,95583 лева.

ОБЩ ПРЕГЛЕД НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ

Социалното осигуряване в България, **базирано на осигурителни вноски**, се провежда от Националния осигурителен институт, Националната здравноосигурителна каса и от дружествата за допълнително социално осигуряване – допълнително осигуряване за пенсия, допълнително осигуряване за безработица или професионална квалификация, допълнително здравно осигуряване.

Освен класическото социално осигуряване, базирано на осигурителни вноски, социалната защита в България включва и системата на социалните услуги. Тя съдържа целеви програми за социално подпомагане и грижи, за създаване на трудова заетост на групи в неравностойно положение на пазара на труда, семейни помощи за деца и пр. Те се финансират от държавния бюджет. За преценяване на правото се прилага определен набор от критерии, някои от които включват и подоходен тест. Тези социални програми се администрат от Министерството на труда и социалната политика (МТСП) чрез Агенцията за социално подпомагане и Агенцията по заетостта с техните териториални структури.

Държавното обществено осигуряване се осъществява въз основа на принципите на: 1) задължителност и всеобщност на осигуряването; 2) солидарност на осигурените лица; 3) равнопоставеност на осигурените лица; 4) социален диалог при управлението на осигурителната система; 5) фондова организация на осигурителните средства.

Държавното обществено осигуряване, управлявано от Националния осигурителен институт, предоставя обезщетения, помощи и пенсии при:

- временна неработоспособност;

- майчинство;
- временна намалена работоспособност (трудоустрояване);
- безработица;
- инвалидност;
- старост;
- смърт.

Пенсионната система заема най-значителен дял от социалнозащитната мрежа. Обхваща всички икономически активни лица и стимулира трудовата мобилност. Българската пенсионна система е универсална и многостълбова:

- **Нулевият стълб**, условно казано, представляват средствата за неконтрибутивните пенсии, несвързани с трудова дейност (социални, персонални, военноинвалидни, гражданскоинвалидни, за особени заслуги), финансирани от държавния бюджет.

- **Първият стълб** е наследената задължителна разходопокривна система на държавното обществено осигуряване, базирана на текущите осигурителни вноски от работещите сега лица.

- **Вторият стълб** се състои от два компонента: – универсални и професионални пенсионни фондове:

- 1) Универсалните пенсионни фондове представляват задължителна допълнителна капиталопокривна схема, в която част от вноските на работещите, родени след 31.12.1959 г., се натрупва в индивидуални пенсионни партии за допълнителна пенсия;
- 2) Професионалните пенсионни фондове представляват също задължителна допълнителна капиталопокривна схема, в която се натрупват вноските за ранното пенсиониране на работещите при първа и втора категория труд.

- **Третият стълб** включва две разновидности капиталопокривни фондове на базата на индивидуални партии:

- 1) Допълнителни доброволни пенсионни фондове;
- 2) Фондове за допълнително доброволно пенсионно осигуряване по професионални схеми.

Държавното обществено осигуряване в нулевия и първия стълб на осигурителната система се администрира от Националния осигурителен институт. Пенсионното осигуряване във втория и третия стълб се осъществява от лицензирани частни пенсионноосигурителни дружества. Основното здравно осигуряване се администрира от Националната здравноосигурителна каса.

ПРАВНА РАМКА НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ

Национално законодателство

Основните нормативни документи, уреждащи социалното осигуряване, са следните:

❖ Кодексът за социално осигуряване (КСО) урежда държавното обществено осигуряване при общо заболяване, трудова злополука, професионална болест, майчинство, безработица, старост и смърт и допълнителното социално осигуряване, което включва: допълнителното задължително пенсионно осигуряване при старост и смърт; допълнителното доброволно пенсионно осигуряване при старост, инвалидност и смърт; допълнителното доброволно осигуряване за безработица и/или професионална квалификация. Възприет е фондовият принцип за обособяване на средствата от осигурителни вноски според спецификата на социалния риск и начинът на финансиране.

Кодексът за социално осигуряване събира в логическа цялост социалното осигуряване от трите вида: 1) задължително основно; 2) задължително допъл-

нително; 3) допълнително доброволно. Иначе казано, двете осигурителни схеми – разходопокривната и капиталопокривната, са регламентирани в един кодекс в унисон с основополагащата концепция на българския тристълбов осигурителен модел.

Допълнителното задължително и допълнителното доброволно пенсионно осигуряване за професионална квалификация и безработица, провеждано от дружествата за допълнително осигуряване, се урежда в част втора на КСО и с подзаконови нормативни актове по прилагането на кодекса в тази част.

❖ Законът за бюджета на държавното обществено осигуряване урежда консолидирания бюджет на ДОО. Включва бюджетите по приходите и разходите на фондовете: „Пенсии“, „Пенсии, несвързани с трудова дейност“, „Трудова злополука и професионална болест“, „Общо заболяване и майчинство“, „Безработица“ и Бюджет на Националния осигурителен институт. С него се приемат също и извънбюджетните план-сметки на Учителския пенсионен фонд и на фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ при несъстоятелност на работодателя.

❖ Законът за гарантираните вземания на работниците и служителите при несъстоятелност на работодателя изпълнява гаранционно-обезпечителна функция когато са покрити законовите критерии.

❖ Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж обхваща детайлно всички пенсионни права, както и условията, свързани с отпускането, изплащането, преизчисляването, спирането и прекратяването на пенсиите и добавките към тях.

❖ Наредба за реда и начина за информиране на работниците и служителите и за отпускане и изплащане на гарантираните вземания при несъстоятелност на работодателя.

❖ Наредба за категоризиране на труда при пенсиониране и Инструкция за прилагането ѝ.

- ❖ Наредба за обществено осигуряване на самоосигуряващите се лица, българските граждани на работа в чужбина и морските лица.
- ❖ Наредба за елементите на възнаграждението и за доходите, върху които се правят осигурителни вноски.
- ❖ Наредба за изчисляване и изплащане на паричните обезщетения и помощи от държавното обществено осигуряване.
- ❖ Наредба за отпускане и изплащане на паричните обезщетения за безработица.
- ❖ Наредба за установяване, разследване, регистриране и отчитане на трудовите злополуки и Наредба за реда за съобщаване, регистриране, потвърждаване, обжалване и отчитане на професионалните болести.
- ❖ Наредба за реда на внасяне и разпределяне на задължителните осигурителни вноски и вноските за фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“.
- ❖ Наредба за медицинската експертиза на работоспособността.
- ❖ Наредба за съдържанието и реда за изпращане на уведомлението по чл. 62, ал. 4 от Кодекса на труда (за регистриране на сключени, изменени и прекратени трудови договори).
- ❖ Законът за здравното осигуряване и поднормативните актове за прилагането му уреждат общественото осигуряване за здраве, провеждано от Националната здравноосигурителна каса и от дружествата за допълнително здравно осигуряване.

Двустранни международни договори

Нормативно редът за отпускане, изменение, осъвременяване, спиране, възобновяване, прекратяване и възстановяване на пенсиите по международни спогодби

и тяхното изплащане е уреден със съответните международни договори в областта на социалното осигуряване, страна по които е Република България, с Кодекса за социално осигуряване и с Наредбата за пенсиите и осигурителния стаж.

Сключването на международни договори в областта на социалното осигуряване в България започва около средата на миналия век. В областта на международните осигурителни отношения, освен горепосочените нормативни актове, действат 10 двустранни международни договора (към 01.09.2010 г.) за социално осигуряване и едно споразумение за изплащане на пенсиите, отпуснати в България на лица, живеещи на територията на съседна Република Турция.

От 1 януари 2007 г. всички спогодби в областта на социалната сигурност с държави-членки на ЕС бяха заместени от европейски документи със същото приложно поле и те основно са:

1) Регламент № 1408/71 за прилагане на схеми за социална сигурност на наети лица и самостоятелно заети лица и членове на техните семейства, които се движат в Европейската общност.

2) Регламент на Съвета (ЕИО) № 574/72, определящ процедурата за прилагане на Регламент 1408/71.

От международните спогодби останаха да действат само двустранните спогодби с държави извън ЕС.

От **1 май 2010 г.** влизат в сила новите европейски регламенти за координация на системите за социална сигурност:

1) **Регламент (ЕО) № 883/2004** на Европейския парламент и на Съвета от 29 април 2004 г. за координация на системите за социална сигурност (в неговата консолидирана версия са отразени измененията, извършени с **Регламент (ЕО) № 988/2009** на Европейския парламент на Съвета от 16 септември 2009 г. за изменение на Регламент (ЕО) № 883/2004 за координация на системите за социална сигурност и за определяне съдържанието на неговите приложения);

2) **Регламент (ЕО) № 987/2009** на Европейския парламент на Съвета от 16 септември 2009 г. за установяване процедурата за прилагане на Регламент (ЕО) № 883/2004 за координация на системите за социална сигурност.

Тези регламенти заменят прилаганите до сега регламенти на Съвета (ЕИО) № 1408/71 и № 574/72.

Старите координационни регламенти ще продължат да се прилагат само в някои определени случаи:

– когато все още не е приключила процедурата, започнала при тяхното действие;

– по отношение на гражданите на трети държави чрез Регламент (ЕО) № 859/2003 на Съвета от 14 май 2003 г. за разширяване на приложното поле на разпоредбите на Регламент (ЕИО) № 1408/71 и Регламент (ЕИО) № 574/72;

– по отношение на страните от Европейското икономическо пространство (Норвегия, Исландия и Лихтенщайн) по силата на сключено споразумение за това до сключване на споразумение за разширяване действието на новите регламенти;

– по отношение на Швейцария по силата на сключено споразумение за това до сключване на споразумение за разширяване действието на новите регламенти.

ОРГАНИЗАЦИЯ НА ОСИГУРИТЕЛНАТА СИСТЕМА, УПРАВЛЯВАНА ОТ НОИ

- Националният осигурителен институт е автономна организация със собствен бюджет. Отчита се пред Народното събрание, което избира неговия управител и подуправител. Състои се от Централно управление със седалище в град София и териториални поделения – Районни управления „Социално осигуряване“. Териториалният обхват и седалищата на Районните (Столично) управления „Социално осигуряване“ съответстват на границите и административните центрове на областите в Република България.

- Органите за управление на Националния осигурителен институт са надзорен съвет, управител и подуправител. Структурата, организацията, правомощията и функционалните задължения на структурните звена се уреждат от правилник, приет и утвърден от Надзорния съвет на НОИ.

- Ръководителите на РУСО се назначават от Управителя на НОИ. Те действат като разпоредители втора степен с бюджета на държавното обществено осигуряване и се отчитат за дейността си пред Управителя.

- Към 31 декември 2009 г. в системата на НОИ са работили 3 647 служители, от които 3 048 жени (83,6%) и 599 мъже (16,4%). Към края на 2009 г. в 28-те териториални поделения на НОИ са работили 3 285 служители, или 90,1% от всички служители в системата. В Централно управление на НОИ са работили 362 служители. От тях жените са 274 (75,7%), а мъжете – 88 (24,3%).

Според образователния ценз, работещите в НОИ с висше образование са 2 572 души, или 70,5% от всички служители. Със средно специално образование са 590, или 16,2%, а със средно образование – 445, или 12,2%.

ТЕРИТОРИАЛНИ ПОДЕЛЕНИЯ НА НОИ

Районни управления „Социално осигуряване“
на територията на Република България

ЦЕНТРАЛНО УПРАВЛЕНИЕ НА НОИ

СЪВЕТ НА УПРАВИТЕЛЯ	У П Р А В И Т Е Л	КАБИНЕТ НА УПРАВИТЕЛЯ
	ПОДУПРАВИТЕЛ	
ФУНКЦИОНАЛНИ НАПРАВЛЕНИЯ		
„Анализ, планиране и прогнозиране“	„Осигурителни вноски и краткосрочни плащания“	
„Европейски регламенти и международни договори“	„Информационни системи“	
„Пенсии“	„Вътрешен одит“	
„Финансово-счетоводна дейност“	„Човешки ресурси, обществени поръчки, инвестиционна и адми- нистративно-стопанска дейност“	
„Осигурителен архив и документ- но-информационни дейности“	„Комуникации, протокол и международно сътрудничество“	
„Правен“	„Сигурност и отбранително- мобилизационна подготовка“	

НОИ – ОСНОВНА ЧАСТ ОТ СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНА СИГУРНОСТ

Мисия

Националният осигурителен институт е публична институция, която на базата на законодателното задължение за осигуряване, гарантира правата на пенсии и обезщетения на гражданите, осигурява качествено обслужване и управлява ефективно и прозрачно средствата на държавното обществено осигуряване.

Стратегически цели на НОИ

- Развитие и значително подобряване качеството на предоставяните от НОИ услуги при по-висока ефективност, коректност, внимание и съпричастност при обслужването на всеки клиент.
- Нарастване на общественото доверие и подкрепа за задължителното обществено осигуряване.
- Развитие на институционалния капацитет на НОИ.
- Финансова стабилност на НОИ и фондовете на ДОО и ограничаване на бюджетната субсидия.
- Развитие и подкрепа на персонала като ключов ресурс и фактор за успеха на НОИ.

Разпределение на отговорностите между органите на управление

Надзорният съвет се състои от: по един представител на национално представените организации на работниците и служителите и на работодателите и равен на тях брой представители, определени от Министерския съвет, един от които

задължително е изпълнителният директор на Националната агенция за приходите. Мандатът на Надзорния съвет е четиригодишен. Членовете му избират на ротационен принцип председател и двама заместник-председатели от състава си. В заседанията на Надзорния съвет със съвещателен глас участва и Управителят на НОИ. Функциите на Надзорния съвет на НОИ са разписани в Кодекса за социално осигуряване. Утвърждава проекти на годишния бюджет на държавното обществено осигуряване и отчет за изпълнението му; проектозаконови и постановления за изменение и допълнение или приемане на нови нормативни актове по социалното осигуряване; правилника за организацията, правомощията и функционалните задължения на структурните звена на НОИ. Осъществява контрол върху дейността на НОИ, Управителя и Подуправителя, Съвета на управителя.

Управителят и Подуправителят се избират от Народното събрание за срок от четири години. Управителят действа от името на НОИ, организира и ръководи дейността му и го представлява пред всички физически и юридически лица в страната и в чужбина. При отсъствие на Управителя неговите функции се изпълняват от Подуправителя. Подуправителят свиква и ръководи заседанията на Съвета на управителя.

Съветът на управителя подпомага дейността на Управителя и се състои от ръководителите на функционалните направления на института и Подуправителя. Съветът на управителя предлага на Управителя проекти на решения, свързани с неговите правомощия.

Основни функционални дейности в Централно управление

Чрез функционално обособените главни дирекции, дирекции, отдели и сектори, Централното управление на института осъществява следните основни дейности:

- Организира, методически ръководи и контролира дейността по отпускане и изплащане на пенсиите, краткосрочните обезщетения и помощи;

- Разработва методически указания, формуляри и образци за отпускане и изплащане на осигурителните обезщетения;
- Организира, извършва, методически ръководи и контролира дейността по установяването, разследването и регистрирането на трудовите злополуки и проучването на професионалните болести;
- Участва в разработването на програми за безопасност на труда и опазване на здравето;
- Участва в подготовката на законопроекти и други нормативни актове по общественото осигуряване;
- Дава методически указания на районните управления по прилагане на нормативните документи;
- Отговаря на въпроси, предложения, сигнали, жалби, молби в областта на общественото осигуряване;
- Изготвя становища по теми, по които НОИ има отношение;
- Извършва методическо ръководство и контрол на осигурителите за правилното издаване на документите за пенсиониране и краткосрочните парични обезщетения;
- Разработва показатели за статистическо наблюдение на осигурителните обезщетения и поддържа централизирана база данни;
- Изготвя и усъвършенства методи за текущ контрол по изплащане на всички видове осигурителни обезщетения;
- Разработва формуляри и указания за съдържанието, издаването, съхраняването на документите, свързани с регистрирането на осигурителите, осигурените, участието им в осигуряването и удостоверяването на осигурителния стаж и доход;
- Изготвя становища по исканията за разсрочване на задълженията към фондовете на държавното общественото осигуряване и исканията за замяна на дълг срещу собственост;

- Изготвя становища по молби до Президента на Република България за опрощаване на несъбираеми вземания от неправилно изплатени пенсии;
- Изготвя становища за заличаване на несъбираеми вземания към фондовете на ДОО до определен размер;
- Организира, анализира, контролира и изготвя методически указания за дейността по експертиза на временната и трайната неработоспособност, здравната профилактика и рехабилитация за намаляване на осигурителните рискове, отчетността с болничните листове за временна неработоспособност, работата на представителите на териториалните поделения на НОИ в регионалните съвети за контрол по временната неработоспособност в ТЕЛК и НЕЛК;
- Оказва методическа помощ на медицинските комисии към териториалните поделения на НОИ по медицинска оценка на трайно намалената работоспособност;
- Осъществява методическо ръководство, координация и контрол по приемане и съхраняване на разплащателните ведомости на прекратените осигурители без правоприменик в архивното стопанство на НОИ, отговаря за използването на архивните документи от териториалните поделения на НОИ.
- Сътрудничи с държавната администрация, неправителствените организации, чуждите осигурителни институти и международните организации в рамките на компетенциите на института;
- Осъществява представителството на НОИ в различни национални съвети и работни групи на междуведомствено равнище;
- Осъществява пълното юридическо обслужване на института и правната защита пред органите на съдебната власт;
- Контактна с средствата за масова информация, прави постоянен преглед и анализ на съдържанието на печата и другите масмедии, дава мето-

дически насоки за работата на териториалните поделения в областта на връзките с медиите;

- Извършва административното, техническото, счетоводното, правното и информационното обслужване на фонд “Гарантирани вземания на работниците и служителите“ при несъстоятелност на работодателя и контролира изплащането на гарантираните вземания.
- Разработва и автоматизира основните технологични процеси и дейности в института, проектира, внедрява и поддържа необходимите програмни продукти за дейността на института;
- Осигурява програмна и системна поддръжка на регистрите на осигурените и самоосигуряващите се лица и регистрите на обезщетенията.
- Програмно подсигуриява обмен на данни и информация от и за други институции в страната, както и с осигурителните системи на страните членки на Европейския съюз и по други международни договори.
- Поддържа връзки с осигурителните институти извън страната и с други международни организации и институции.
- Организира подготовката на информация, необходима за изпълнение на регламентите на Европейския съюз;
- Изпълнява задълженията на НОИ като компетентна институция и осъществява методическа дейност по прилагането на регламентите на Европейския съюз и международните договори;
- Методически ръководи и контролира дейността по определяне на приложимо законодателство при отпускане и изплащане на парични обезщетения и пенсии по международни договори;
- Участва в преговори за сключване, изменение, прекратяване и прилагане на международните договори;
- Извършва анализ и оценка на политиката по провежданото обществено осигуряване;

- При стратегическото планиране организира, координира и методически ръководи управлението на риска в оперативната дейност.
- Изготвя статистически и актюерски анализи и прогнози.
- Анализира статистическите данни за икономическото, социалното и демографското състояние в страната и прогнозира отражението му върху функционирането на системата за общественото осигуряване;
- Планира и съставя бюджета на държавното общественото осигуряване и отчет за изпълнението.
- Извършва вътрешен одит и финансов контрол за законосъобразното провеждане на държавното общественото осигуряване и други процедури, свързани с финансовата дейност на НОИ;

Основни функционални дейности на Районно/Столично управление „Социално осигуряване“

- Организира и извършва дейността по отпускане, изменение, спиране, прекратяване и възобновяване на пенсиите, включително на пенсиите по международни договори в областта на социалното осигуряване, за лицата с постоянен адрес в България и паричните обезщетения и помощи от ДОО;
- Извършва изплащането, отчитането и статистическото наблюдение на пенсиите, включително на пенсиите по международни договори, за лицата с постоянен адрес в България и паричните обезщетения и помощи от ДОО;
- Издава документи за осигурителен (трудов) стаж във връзка със сключените международни договори или по молба на осигурените лица в случаите, когато те имат постоянен адрес в страната.
- Осъществява методическото ръководство и контрол на осигурителите за правилното изготвяне на документите за пенсиониране;

- Предоставя на гражданите необходимата информация по пенсионното осигуряване;
- Осъществява методическо ръководство и контрол върху работата на осигурителите относно осигурителните разходи;
- Упражнява финансов контрол по КСО и осъществява взаимодействие с държавните контролни органи;
- Разглежда и решава предложенията, сигналите, жалбите и молбите на осигурените, по въпроси отнасящи се до общественото осигуряване;
- Осъществява контрол на дейностите по профилактика и рехабилитация и трудово-лекарска експертиза;
- Извършва осигурителни плащания и отчита изпълнението на бюджета за териториалното поделение;
- Осъществява дейността по създаването и функционирането на архивното стопанство;
- Осъществява делегираната част от дейността по изпълнение на международни договори.
- Организира и извършва дейността по установяването, разследването и регистрирането на трудовите злополуки и по проучването и регистрирането на професионалните болести;
- Открива и съхранява досиета за трудови злополуки и професионални болести и осъществява контрол върху дейността на осигурителите по установяването, разследването и регистрирането на трудовите злополуки и по проучването на професионалните болести.

Главни взаимовръзки на НОИ

- НОИ отчита своята дейност пред **Народното събрание**, което приема със

самостоятелен закон бюджета на държавното обществено осигуряване. Управителят и Подуправителят на НОИ се избират пряко от парламента и са с четиригодишен мандат. Този статут предопределя активното взаимодействие между НОИ и законодателната власт. Поради естеството на работата, финансовото устройство и управление, основани на Кодекса за социално осигуряване, най-тясна и интензивна е взаимовръзката на НОИ с постоянните комисии по труда и социалната политика и по бюджет и финанси към Народното събрание.

➤ **Министерството на труда и социалната политика** разработва, организира, координира и контролира осъществяването на държавната политика в областта на доходите и жизнения стандарт, общественото осигуряване, закрилата при безработица и насърчаване на заетостта, пазара на труда, безопасността и здравето при работа, социалната защита и равните възможности на жените и мъжете.

➤ Представители от Централно управление на НОИ участват в междуведомствени работни групи под координацията на МТСП.

Експерти на НОИ подготвят отговори на запитвания, касаещи общественото осигуряване, отправени към министъра на труда и социалната политика по време на парламентарен контрол.

➤ НОИ сътрудничи с Изпълнителна агенция „**Главна инспекция по труда**“ към МТСП и с други държавни контролни органи за извършване на съвместни проверки, съгласуване при подготовка на методически указания, междуведомствена размяна на информация. НОИ е заинтересована страна от ефективната работа на инспекцията по труда за дисциплиниране на работодателите/осигурителите коректно да спазват трудовото и осигурителното законодателство. От голямо значение са съвместните проверки на териториалните поделения на НОИ и ГИТ по разследване на трудовите злоупотреки, легализиране на трудови правоотношения и намаляване на скритата икономика.

➤ Националният осигурителен институт поддържа редовна връзка с **Националният статистически институт** при взаимен обмен на данни за целите на националната статистика, както и за анализ и оценка на социално-осигурителната политика, статистическите и актюерските анализи и прогнози, планирането на бюджета и пр.

➤ От началото на 2006 г. функциите по събиране на осигурителните вноски и задълженията към фондовете на държавното обществено осигуряване от НОИ преминаха към Националната агенция за приходите. Подготовката на изграждането на **Националната агенция за приходите** беше осъществена с активното участие на специалисти от НОИ. Директната връзка между информационните системи на двете институции, както и съвместното изготвяне на методическите указания по контрола и събирането на осигурителните вноски, са основна предпоставка за практическото стартиране на новата приходна агенция и текущото изпълнение на тази дейност.

➤ НОИ поддържа редовни контакти с представителите на **средствата за масова информация**, публикува материали в пресата, присъства в медиите по актуалните въпроси на социалното осигуряване. В двумесечния Бюлетин на НОИ се поместват публикации за хода на реформата, мнения на експерти по дискуссионни теми, новости в законодателството и процедурите, социалното осигуряване и евроинтеграцията, чужд опит и т.н. Поддържа и обновява интернет-страницата на института на български и английски език.

➤ Издава годишник „Социалното осигуряване в България“ с обширен преглед и детайлен анализ на системата за социално осигуряване по действащите социални осигурителни програми. Чрез годишника работата на института, финансовите резултати, проблемните въпроси, изводите, стратегическите намерения стават достояние на всички заинтересовани страни от законодателната и изпълнителната власт, от сферата на образованието, синдикалните и работодателските организации и други неправителствени формирания.

➤ Отговаря по компетентност на писма на граждани и организации, изпратени до Народното събрание, отделни депутати, Министерството на труда и социалната политика, Министерството на финансите. Предоставя справки, консултации и становища при поискване.

➤ Националният осигурителен институт членува в Международната асоциация по социално осигуряване (МАСО).

Осигурителни каси

Самоосигуряващите се лица и осигурителите с наети на работа до 50 души могат да образуват осигурителни каси, които се регистрират в териториалната дирекция на Националната агенция за приходите. Осигурителните каси провеждат осигуряването на своите членове, като посредничат за осъществяване на осигуряването между тях, от една страна, и от друга – между Националния осигурителен институт и Националната агенция за приходите.

Социалноосигурителни програми на ДОО

В системата за социално осигуряване, администрирана от Националния осигурителен институт, са включени осем осигурителни риска (от общо девет по Конвенция № 102 на МОТ), които се обслужват от осигурителната администрация. Те са: 1) болест; 2) инвалидност; 3) бременност и раждане; 4) отглеждане на дете; 5) трудова злополука и професионално заболяване; 6) старост/навършена възраст; 7) смърт на наследодател или загуба на издържащ член на семейството; 8) безработица. Обслужването на деветия осигурителен риск, свързан със здравеопазването и медицинските услуги, се осъществява от Националната здравноосигурителна каса.

Всеки от осигурителните рискове е включен в някоя от своеобразните социалноосигурителни програми, базирани на фондовия принцип, за обслужване на

отпускането и изплащането на пенсии, обезщетения и помощи във връзка с:

- пенсионното осигуряване за старост, инвалидност и смърт на наследодател;
- изплащане на пенсии, несвързани с трудова дейност;
- осигуряване за временна неработоспособност при болест, бременност и раждане, майчинство, трудоустрояване;
- осигуряване за трудова злополука и професионална болест;
- осигуряване за безработица.

Социалноосигурителните програми на ДОО определят съответните функционални направления и дейности в организационната структура на НОИ за обслужване на следните плащания:

- **обезщетения и помощи** (за временна неработоспособност, бременност, раждане и отглеждане на дете, трудоустрояване, смърт на осигурено лице, профилактика и рехабилитация, безработица, гарантирани вземания на работниците и служителите);
- **пенсии** (за осигурителен стаж и възраст, за инвалидност поради общо заболяване, за трудова злополука и професионална болест, наследствени, социални за старост, социални за инвалидност, гражданско-инвалидни, военно-инвалидни, за особени заслуги и персонални).

Обхват на осигурените лица

Задължително осигурени за общо заболяване и майчинство, инвалидност поради общо заболяване, старост и смърт, трудова злополука и професионална болест и безработица са:

- лицата, работещи по трудови договори, сключени за повече от 5 работни дни или 40 часа през един календарен месец, както и лицата, работещи по втори или допълнителен трудов договор. (Когато са наети за не повече от 5 работни дни /40 часа/ през календарния месец лицата се осигуряват

задължително за инвалидност, старост и смърт и за трудова злополука и професионална болест);

- държавните служители, съдиите, прокурорите, следователите, държавните съдебни изпълнители, съдиите по вписванията, съдебните служители, кадровите военнослужещи и служещите по специални закони;
- членовете на кооперации;
- изпълнителите по договори за управление и контрол, синдиците и ликвидаторите на всички видове търговски дружества, както и лицата работещи по договори за управление на еднолични търговци и на неперсонифицирани дружества;
- лицата на изборни длъжности и служителите с духовно звание по Закона за вероизповеданията;
- морските лица, независимо че работят по трудови договори, се осигуряват задължително изцяло за своя сметка за изброените осигурителни рискове без безработица.

Задължително осигурени за инвалидност поради общо заболяване, за старост и за смърт са:

- лицата, регистрирани като упражняващи свободна професия и/или занаятчийска дейност;
- лицата, упражняващи трудова дейност като еднолични търговци, собственици или съдружници в търговски дружества и физическите лица - членове на неперсонифицирани дружества;
- регистрираните земеделски производители и тютюнопроизводители;

(Изброените в този абзац лица по свой избор могат да се осигуряват и във фонд „Общо заболяване и майчинство“.)

- лицата, които полагат труд без трудово правоотношение и получават ме-

сечно възнаграждение, равно или над една минимална работна заплата, след намаляването му с разходите за дейността, ако не са осигурени на друго основание през съответния месец;

- полагащите труд без трудови правоотношения, които са осигурени на друго основание през съответния месец, независимо от размера на полученото възнаграждение;
- докторантите, ако не са осигурени за пенсия на друго основание.

По свое желание могат да се осигуряват за инвалидност поради общо заболяване, за старост и за смърт:

- изпратените на работа в чужбина от български посредник;
- съпругът/съпругата на командирован служител в дипломатическа служба по време на задграничен мандат;
- пенсионерите, ако попадат в кръга на самоосигуряващите се лица или работят без трудови правоотношения.

Осигурителни вноски

Осигурителните вноски са в определен процент от осигурителния доход. Разпределят се между осигурител и осигурен съответно в съотношение 65:35 за 2007 г., 60:40 за 2008 г., 2009 г. и 2010 г. (само за фондовете „Общо заболяване и майчинство“ и „Безработица“).

От 01.01.2009 г. във фонд „Пенсии“ се правят трансфери от републиканския бюджет в размер 12 на сто върху сбора от осигурителните доходи на всички осигурени лица за календарната година.

- Осигурителните вноски за държавните служители, съдиите, прокурорите, следователите, държавните съдия-изпълнители, съдебните служители

и кадровите военнослужещи се покриват изцяло от републиканския бюджет.

- Самоосигуряващите се лица внасят пълния размер на дължимите осигурителни вноски за своя сметка.
- Осигурителната вноска за трудова злополука и професионална болест (ТЗПБ) е диференцирана според условията на труд от 0,4 до 1,1 % и е изцяло за сметка на работодателя/осигурителя.
- Вноската за фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ също се внася само от работодателя.
- Работещите при условията на първа и втора категория труд задължително се осигуряват в професионален пенсионен фонд за допълнително задължително пенсионно осигуряване (ДЗПО). Размерът на осигурителната вноска за първа категория труд е 12%, а за втора – 7%. Вноските са изцяло за сметка на работодателя. За тези лица той е задължен да внася за фонд „Пенсии“ още 3% осигурителна вноска за своя сметка.
- За учителите се внасят допълнително 4,3% в Учителския пенсионен фонд за сметка на осигурителя.
- За лицата, родени след 01.01.1960 г., вноската във фонд „Пенсии“ е в намален размер. Разликата от 5% постъпва по индивидуална партида в универсален пенсионен фонд за допълнително задължително пенсионно осигуряване.

Осигурителен доход

- Осигурителната база за изчисляване и внасяне на осигурителните вноски включва brutните възнаграждения и други доходи от трудова дейност на осигурените по трудови правоотношения, brutните възнаграждения, намалени с разходите за дейността за работещите по граждански договори.
- Самоосигуряващите се или самонаетите лица избират величината на осигурителната база.

гурителния си доход в границите между минималния и максималния размер, определен със закона за бюджета на ДОО за съответната година. След годишното данъчно изравняване, ако средномесечният им доход се окаже по-висок от избрания осигурителен доход, се извършва доплащане върху не повече от максималния осигурителен доход.

- Осигурителният доход на осигурените от работодател е изплатеното брутно трудово възнаграждение, но не по-малко от определените минимални осигурителни прагове по квалификационни групи професии и икономически дейности на осигурителите. Включва всички възнаграждения и други доходи от трудова дейност с ограничение до максималния месечен размер на осигурителния доход.

- За осигурените от работодател лица минималният осигурителен доход е диференциран по групи основни икономически дейности и 9 квалификационни групи професии. Най-ниският осигурителен праг е равен на минималната работна заплата за страната, която за 2010 г. е 240 лв.

- Осигурителният доход за самоосигуряващите се лица, регистрирани като упражняващи свободна професия или занаятчийска дейност, е облагаемият доход, намален с разходите за упражняваната дейност. Окончателният осигурителен доход за тези лица (без земеделските производители) се определя като разлика между декларирания въз основа на годишната данъчна декларация и сбора от доходите, върху които авансово са внасяни осигурителни вноски.

- Минималният месечен осигурителен доход за самоосигуряващите се лица за 2009 г. е 260 лв., а за 2010 г. – 420 лв.

- Земеделските производители и тютюнопроизводителите са включени в общата осигурителна схема, но за тях е направено изключение по отношение на минималния осигурителен доход. Минималният месечен размер на осигурителния доход за регистрираните земеделски производители и тютюнопроизводители е по-нисък от този за самоосигуряващите се лица. За 2009 г. е 130 лв., а за 2010 г. – 240 лв.

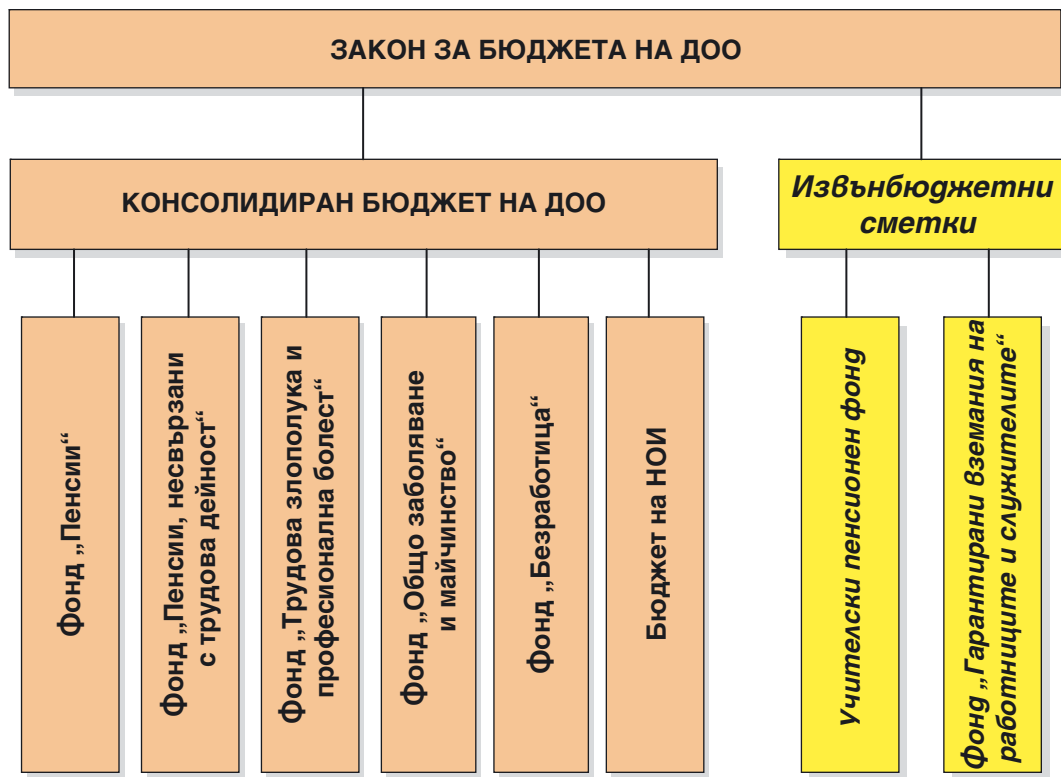
- Фиксиран е максимален размер на осигурителния доход за всички категории осигурени лица, който за 2009 г. и 2010 г. е 2 000 лв.

БЮДЖЕТ НА ДЪРЖАВНОТО ОБЩЕСТВЕНО ОСИГУРЯВАНЕ

Паричните средства от осигурителни вноски според социалния риск, за които са предназначени, са обособени в пет фонда в структурата на държавното обществено осигуряване. Законът за бюджета на ДОО за съответната година е основният финансов план и следва фондовата конструкция на общественото осигуряване.

Законът за бюджета на ДОО включва бюджетите на петте осигурителни фонда: „Пенсии“, „Трудова злополука и професионална болест“, „Общо заболяване и майчинство“, „Безработица“, „Пенсии, несвързани с трудова дейност“, както и бюджета на НОИ, представляващ общия административен план на организацията.

Освен фондовете на ДОО, НОИ администрира Учителския пенсионен фонд, воден на отделна извънбюджетна сметка, и фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“ при несъстоятелност на работодателя. За последния също се приема самостоятелна план-сметка.

Приходи на държавното обществено осигуряване

Приходите на държавното обществено осигуряване се формират от собствени източници на финансиране, трансфери от републиканския бюджет и субсидия за покриване на недостига.

Броят на осигурените лица, средните осигурителни доходи, размерът на осигурителните вноски и нормата на събираемост определят прихода от осигурителни вноски.

Разходи на държавното обществено осигуряване

Разходите в консолидирания бюджет на ДОО са основно за пенсии, за краткосрочни обезщетения и помощи и за издръжка на службите по социално осигуряване.

Разходът за пенсии включва финансираните от ДОО и от РБ и изплатените по международни спогодби пенсии, без пощенската такса и ДДС. През 2009 г. разходът за пенсии е 6 480 412,5 хил. лв. и представлява 9,8% от БВП на страната.

ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ЗА ЗАДЪЛЖИТЕЛНО ОБЩЕСТВЕНО ОСИГУРЯВАНЕ

фондове и групи осигурени лица	от 01.01.2007 г.	от 01.10.2007 г.	от 01.01.2008 г.	от 01.01.2009 г.	от 01.01.2010 г.
1. Фонд „Пенсии“ <i>трета категория труд:</i>					
а) лица, родени преди 1.1.1960 г.	23%	22%	22%	18%	16%
б) лица, родени след 31.12.1959 г.	18%	17%	17%	13%	11%
<i>първа и втора категория труд:</i>					
а) родени преди 1.1.1960 г.	26%	25%	25%	21%	19%
б) родени след 31.12.1959 г.	21%	20%	20%	16%	14%
<i>Военнослужещи, следователи и други по специални закони:</i>					
а) родени преди 1.1.1960 г.	26%	25%	25%	21%	19%
б) родени след 31.12.1959 г.	21%	20%	20%	16%	14%
2. Фонд „Общо заболяване и майчинство“	3,5%	3,5%	3,5%	3,5%	3,5%
3. Фонд „Трудова злополука и професионална болест“ (по групи основни икономически дейности)	0,4 – 1,1%	0,4 – 1,1%	0,4 – 1,1%	0,4 – 1,1%	0,4 – 1,1%
4. Фонд „Безработица“	3%	1%	1%	1%	1%
5. Учителски пенсионен фонд	4,3%	4,3%	4,3%	4,3%	4,3%
6. Фонд „Гарантирани вземания на работниците и служителите“	0,5%	0,5%	0,5%	0,1%	0,1%
7. Фондове за допълнително задължително пенсионно осигуряване:					
– Универсален пенсионен фонд	5%	5%	5%	5%	5%
– Професионален пенсионен фонд:					
<i>първа категория труд</i>	12%	12%	12%	12%	12%
<i>втора категория труд</i>	7%	7%	7%	7%	7%
8. Здравно осигуряване	6%	6%	6%	8%	8%

РАЗМЕР И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАДЪЛЖИТЕЛНИТЕ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ПРЕЗ 2010 г.

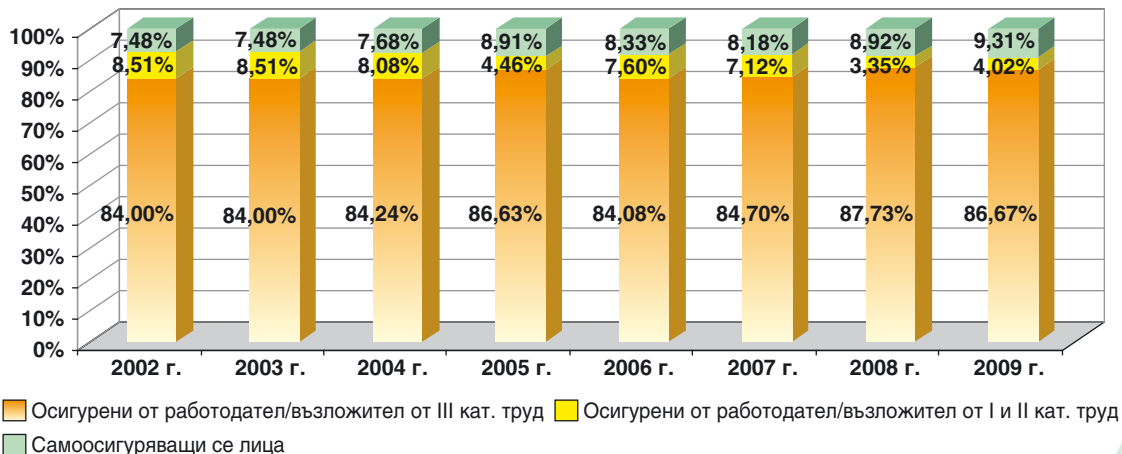
Вид осигурен	Размер на осигурителните вноски (без ТЗПБ и ГВРС)					Разпределение на осигурителните вноски (без ТЗПБ и ГВРС)									
	Общо	фонд „Пенсии“	фонд „Общо заболяване и майчинство“	фонд „Безработица“	ДЗПО Универсален пенсионен фонд	За сметка на осигурителя					За сметка на осигуреното лице				
						Общо	фонд „Пенсии“	фонд „Общо заболяване и майчинство“	фонд „Безработица“	ДЗПО Универсален пенсионен фонд	Общо	фонд „Пенсии“	фонд „Общо заболяване и майчинство“	фонд „Безработица“	ДЗПО Универсален пенсионен фонд
Работници и служители, работещи при условията на 3-та категория труд															
Родени преди 1 януари 1960 г.	20,5%	16,0%	3,5%	1,0%	–	11,6%	8,9%	2,1%	0,6%	–	8,9%	7,1%	1,4%	0,4%	–
Родени след 31 декември 1959 г.	20,5%	11,0%	3,5%	1,0%	5,0%	11,6%	6,1%	2,1%	0,6%	2,8%	8,9%	4,9%	1,4%	0,4%	2,2%
Работници и служители, работещи при условията на 1-ва и 2-ра категория труд															
Родени преди 1 януари 1960 г.	23,5%	19,0%	3,5%	1,0%	–	14,6%	11,9%	2,1%	0,6%	–	8,9%	7,1%	1,4%	0,4%	–
Родени след 31 декември 1959 г.	23,5%	14,0%	3,5%	1,0%	5,0%	14,6%	9,1%	2,1%	0,6%	2,8%	8,9%	4,9%	1,4%	0,4%	2,2%
Самоосигуряващи се лица															
Родени преди 1 януари 1960 г.	16,0% (19,5%)	16,0%	По желание на лицето (3,5%)	–	–	–	–	–	–	–	16,0% (19,5%)	16,0%	По желание на лицето (3,5%)	–	–
Родени след 31 декември 1959 г.	16,0% (19,5%)	11,0%	По желание на лицето (3,5%)	–	5,0%	–	–	–	–	–	16,0% (19,5%)	11,0%	По желание на лицето (3,5%)	–	5,0%

БРОЙ ОСИГУРЕНИ В ДОО ЛИЦА И СРЕДНОМЕСЕЧЕН ОСИГУРИТЕЛЕН ДОХОД ЗА 2009 г.

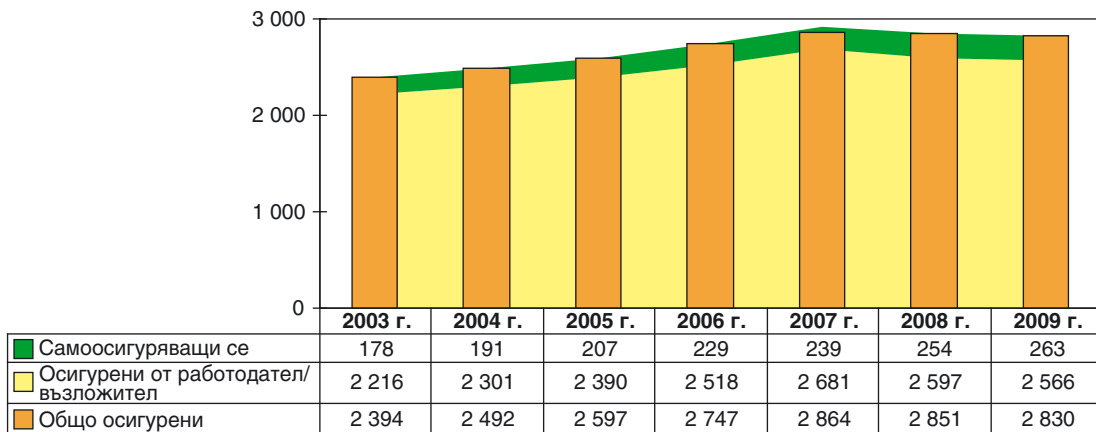
Показатели	План		Отчет	
	брой	СОД – лв.	брой	СОД – лв.
ОСИГУРЕНИ ЛИЦА С ВНОСКИ	2 887 125	587,41	2 829 819	554,78
I. Осигурени от работодател/ възложител лица	2 649 800	630,15	2 566 440	551,24
Работещи по трудови правоотношения:	2 469 347	612,05	2 374 057	534,39
– от първа категория труд	8 000	1 119,53	7 759	900,05
– от втора категория труд	88 000	889,69	106 052	713,92
– от трета категория труд	2 373 347	600,05	2 260 246	524,71
Държавни служители и спец. дейности	128 832	1 160,67	137 387	1 000,58
Членове на кооперации, работещи без трудови правоотношения	3 500	234,43	1 184	188,76
Лица, включени в програмите от „СПОЗ“ и „В подкрепа на майчинството“	25 121	218,66	30 847	199,58
Осигурени от възложител лица (без трудови правоотношения)	58 000	290,54	66 358	266,84
Осигурени лица за инвалидност, старост и смърт и трудова злополука	23 000	111,18	22 965	95,82
II. Самоосигуряващи се лица	237 325	258,78	263 379	242,19
Самоосигурени лица за всички социални рискове	92 000	299,78	120 633	285,61
Самоосигурени лица само за пенсия	100 325	299,69	92 578	272,91
Самоосигуряващи се земеделски произв. и тютюнопроизводители, осигурени за всички соц. рискове	17 000	88,04	21 711	92,91
Самоосигуряващи се земеделски произв. и тютюнопроизводители, осигурени само за пенсия	28 000	81,14	28 457	72,10
III. Лица, откупили времето на обучението си – Осигурителен стаж на едно лице (в месеци)	1250 бр. 30 м.	260,0	1410 бр. 34,30 м.	260,0
IV. Лица, откупили до 5 години осиг. стаж по § 9, ал. 3 от ПЗР на КСО – бр. – осиг. стаж на едно лице в месеци	50 000 бр. 3,0 м.	260,0	64 524 бр. 2,76 м.	260,0

Забележка: В броя на осигурените от работодател лица са включени наетите в специалните дейности и във Висшия съдебен съвет. Не са включени откупилите осигурителен стаж и осигурените от възложител лица, които са осигурени и на друго основание.

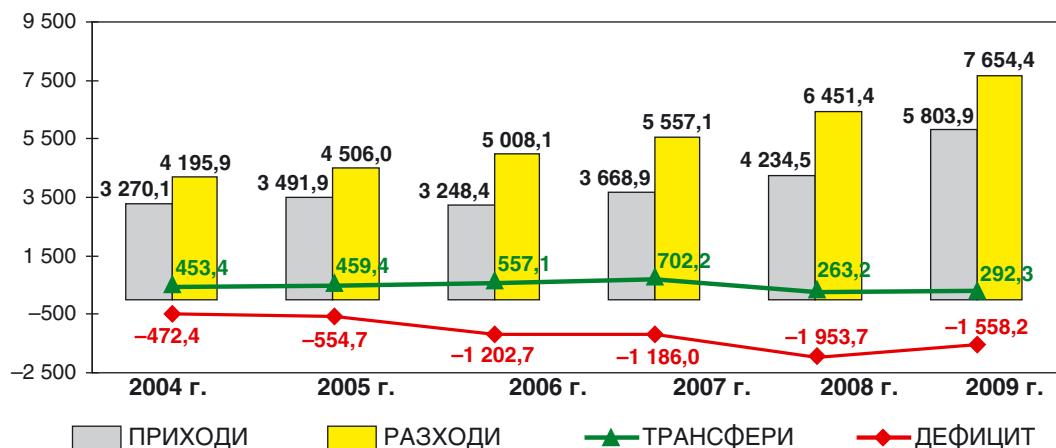
ДИНАМИКА В СТРУКТУРАТА НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ЗА ПЕРИОДА 2002–2009 г.

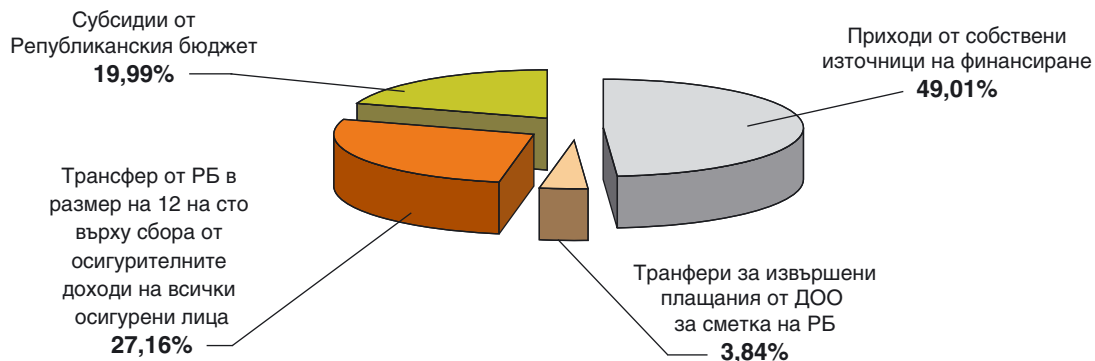
РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ОСИГУРЕНИТЕ ЛИЦА ПО ОСИГУРИТЕЛЕН СТАТУС ЗА ПЕРИОДА 2003–2009 г. (хил. бр.)

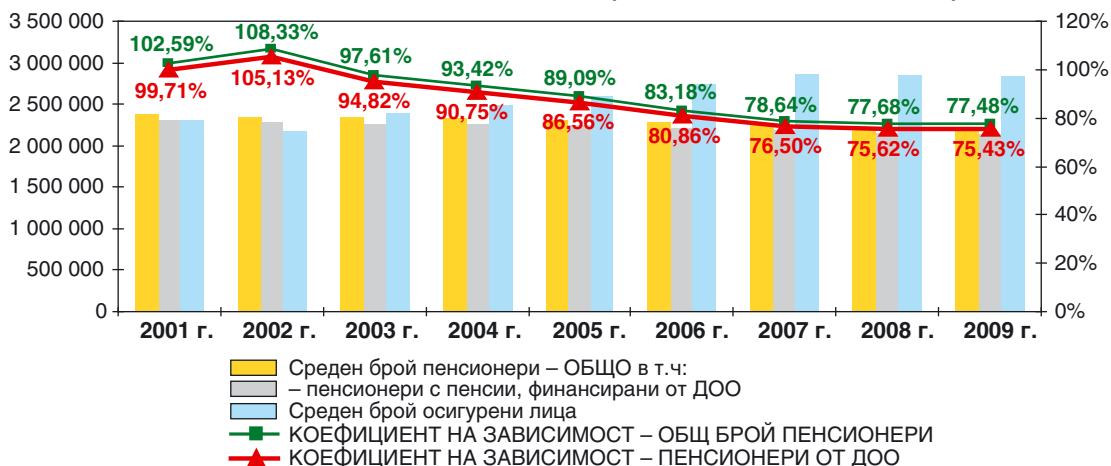
ФИНАНСОВО СЪСТОЯНИЕ НА ДОО ЗА ПЕРИОДА 2004–2009 г. (млн. лв.)

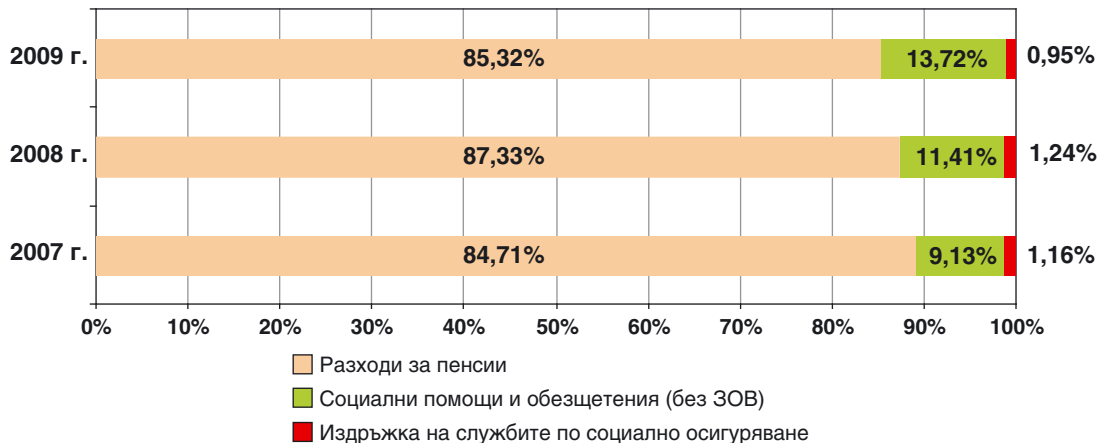
СТРУКТУРА НА ПОСТЪПИЛИТЕ ПРИХОДИ В КОНСОЛИДИРАНИЯ БЮДЖЕТ НА ДОО ПО ИЗТОЧНИЦИ НА ФИНАНСИРАНЕ ПРЕЗ 2009 г.

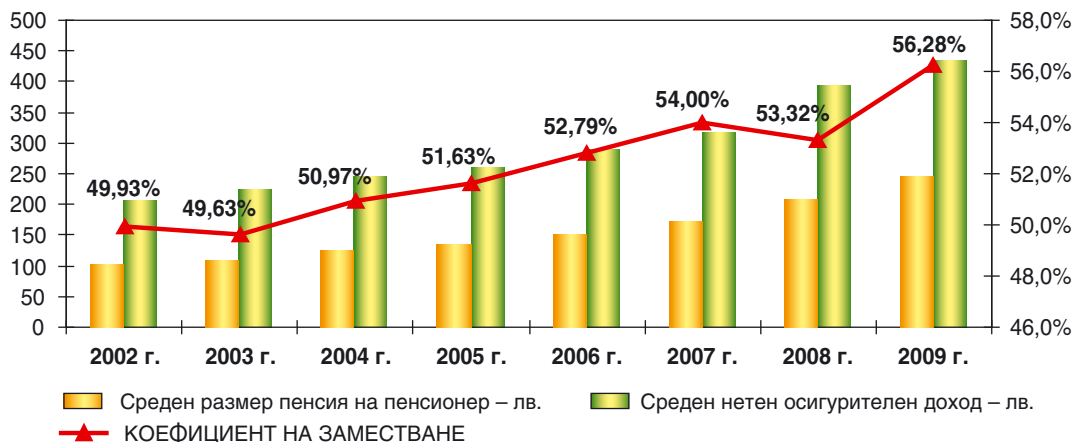
КОЕФИЦИЕНТ НА ЗАВИСИМОСТ (ПЕНСИОНЕРСКО ЧИСЛО)

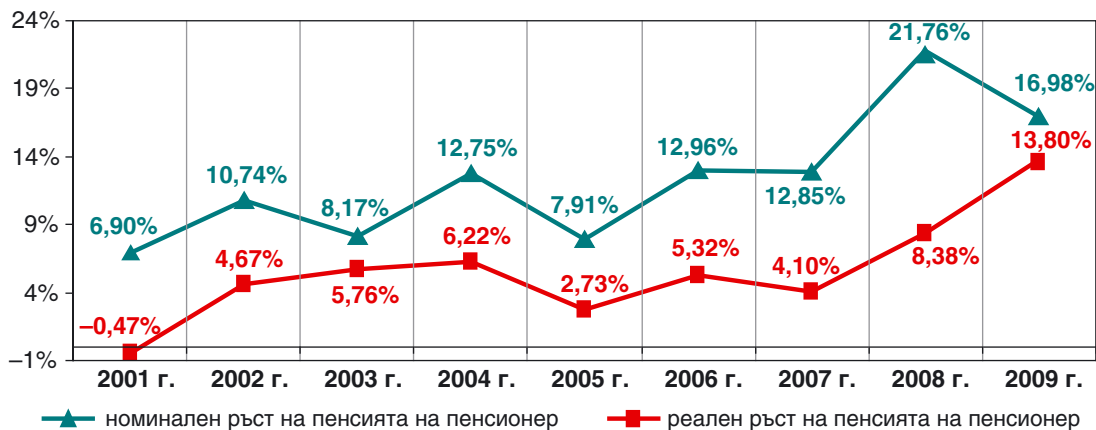
СТРУКТУРА НА ОСНОВНИТЕ РАЗХОДИ В КОНСОЛИДИРАНИЯ БЮДЖЕТ НА ДОО

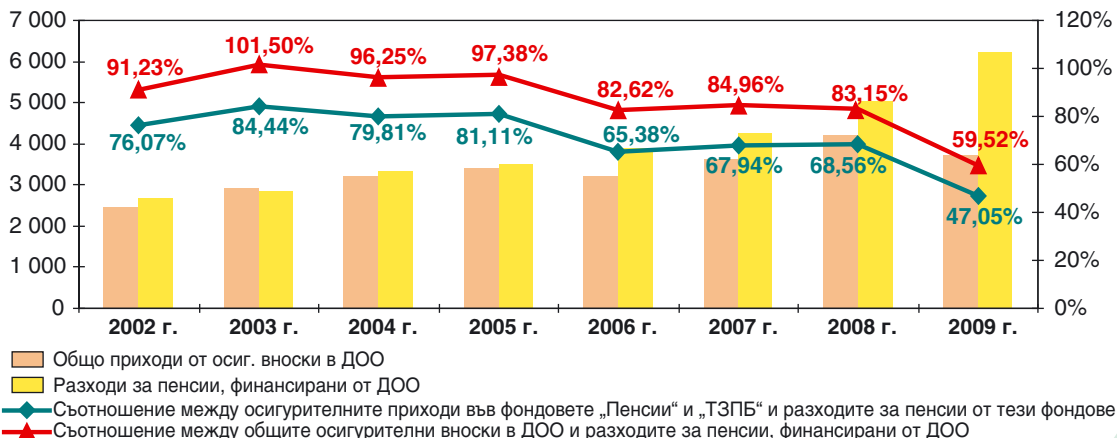
КОЕФИЦИЕНТ НА ЗЕМЕСТВАНЕ НА ДОХОДА ЗА ПЕРИОДА 2002–2009 г. (%)

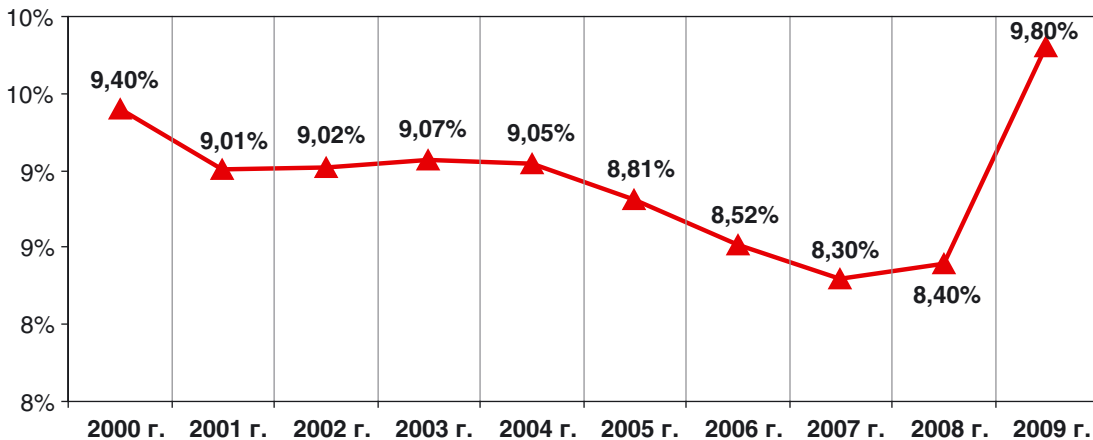
ДИНАМИКА В НОМИНАЛНИЯ И РЕАЛЕН РЪСТ НА СРЕДНИЯ РАЗМЕР ПЕНСИЯ НА ПЕНСИОНЕР ЗА ПЕРИОДА 2000–2009 г. (%)

ПРИХОДИ ОТ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ, ПОКРИВАЩИ РАЗХОДИТЕ ЗА ПЕНСИИ, ФИНАНСИРАНИ ОТ ДОО

РАЗХОДИ ЗА ПЕНСИИ КЪМ БРУТЕН ВЪТРЕШЕН ПРОДУКТ (%)

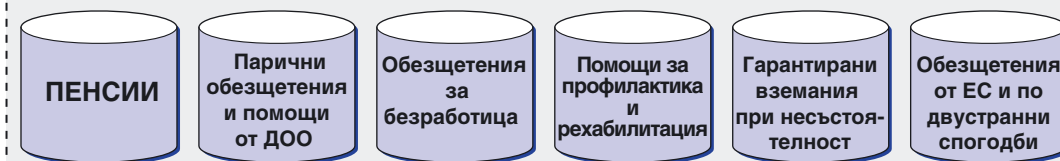
ИНФОРМАЦИОННА СИСТЕМА НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ

НОИ разполага със собствена информационна система, покриваща нуждите на основните дейности на института, обмена на информация с външни информационни системи и предоставянето на електронни услуги на осигурителите и осигурените лица, както и на министерства и ведомства.

Регистри на ИССО

РЕГИСТРИ НА ОБЕЗЩЕТЕНИЯТА

Информационната система е изградена върху съвременни хардуерни и софтуерни платформи. Тя се поддържа и развива от собствен екип ИТ специалисти в Централно управление и териториалните поделения на НОИ. Освен все по-пълното подsigуряване потребностите на института, друга основна цел в развитието ѝ е все по-широк обхват на предоставяни електронни услуги за гражданите, бизнеса и сродните администрации в изпълнение изискванията на нормативната уредба.

Функционални модули на ИССО

СЪДЪРЖАНИЕ

ОБЩ ПРЕГЛЕД НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ В БЪЛГАРИЯ	2
ПРАВНА РАМКА НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ	4
ОРГАНИЗАЦИЯ НА ОСИГУРИТЕЛНАТА СИСТЕМА, УПРАВЛЯВАНА ОТ НОИ	9
ТЕРИТОРИАЛНИ ПОДЕЛЕНИЯ НА НОИ	11
ЦЕНТРАЛНО УПРАВЛЕНИЕ	12
НОИ – ОСНОВНА ЧАСТ ОТ СИСТЕМАТА ЗА СОЦИАЛНА СИГУРНОСТ	13
БЮДЖЕТ НА ДЪРЖАВНОТО ОБЩЕСТВЕНО ОСИГУРЯВАНЕ	28
ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ЗА ЗАДЪЛЖИТЕЛНО ОБЩЕСТВЕНО ОСИГУРЯВАНЕ	31
РАЗМЕР И РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА ЗАДЪЛЖИТЕЛНИТЕ ОСИГУРИТЕЛНИ ВНОСКИ ПРЕЗ 2010 г.	32
БРОЙ ОСИГУРЕНИ В ДОО ЛИЦА И СРЕДНОМЕСЕЧЕН ОСИГУРИТЕЛЕН ДОХОД ЗА 2009 г.	33
ИНФОРМАЦИОННА СИСТЕМА НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ	39

НАЦИОНАЛЕН ОСИГУРИТЕЛЕН ИНСТИТУТ

*София – 1303, бул. „Ал. Стамболийски“ № 62-64; факс 02 926 1440
www.nssi.bg, www.noi.bg*

Главна дирекция *„Анализ планиране и прогнозиране“*
Отдел *„Анализ и стратегическо планиране“*

Със съдействието на:

Отдел *„Статистика, актюерски анализи и прогнози“*
Отдел *„Анализ и планиране на бюджета“*
Главна дирекция *„Информационни системи“*

Тираж 200 бр.

Година на издаване 2010 г.